

Metin Eriř, Osmanlıdan Günümeze Demokratikleme Sürecinde Türk Siyasi Hayatı ve Kemalizm, 375 sayfa, Bilgeoz Yayınları, İstanbul 2012, ISBN 978-605-4599-34-9.

Kendini gerçekleştirmek için Batı tefekkürü içerisinde bir kişilik arama gayreti içerisinde bulunan Türk yenilemesi ve düşünmesi ne yaparsa yapsın ufkunu Batı'nın çekici üfaından başka bir noktaya taşıyamamıştır. Son iki yüzyıllık dönemde bütün

gayretiyle kendi geleceğini Batı'nın tekniğine endeksleyen Türk düşününün bir varlık olarak ortaya çıkması toplumsal sorunlara çare ararken ya da düşünmeden hiçbir fiiliyatın gerçekleştirilemeyeceği gerçeğinin Türk aydınlarınca kabul edilmesiyle gün yüzüne çıktığını belirtsek yanlış bir saptamada bulunmuş olur muyuz?

Aslına bakılacak olursa 16. yüzyılın son dönemlerinde belirgin bir şekilde ortaya çıkan ve gelecek yüzyıllarda Osmanlı Devleti açısından çok daha büyük sıkıntıların yaşanılacağını gösteren Reform ve Rönesans hareketlerinin sonuçlarının üküllendirdiği Avrupa'nın yeni bir medeniyet kurmaya başladığı Amerika kıtasının da bulunmasıyla kesinleşti. Elbette ki her tarihi olay ya da süreç kendi devri içerisinde, kendi şartları temelinde yorumlanmalıdır. Ancak Osmanlı'nın, Amerika kıtasının keşfini çok iyi bildiği de göz ardı edilemeyecek bir realitedir. Esas mesele de Avrupa'da bazı gelişmelerin yaşanıldığıının bilinmesine rağmen tedbir alınmaması hatta bir garip böbürlenmenin sınırlarını feci şekilde zorlaması değil midir? 1492 yılında Amerika'nın keşfi, Reform ve Rönesans hareketleriyle yüzyıllardır kilisenin kontrolünde karanlık dönemler yaşayan Avrupa'nın zincirlerin yavaş yavaş kırmaya başladığını ister o günün ister bugünün şartlarında değerlendirilim Osmanlı biliyor olmalıdır.

Ne var ki Yavuz Sultan Selim'in, Doğu'da giriştikleri büyük fetihler ya da Muhteşem Süleyman'ın 46 yıllık dönemde halka yaşattığı sahte müreffeh devir Osmanlı aydınının gözünü boyamı olabilir mi? Sahte müreffeh devir oldukça ağır kaçan bir nitelikle değerlendirilebilir fakat çok ciddi ve hızlı bir şekilde Batı'da yeni bir medeniyetin hem de o döneme kadar vücuda gelmiş en büyük medeniyetin güçlü bir şekilde kurulduğunu bellidir. Muhteşem Süleyman döneminde, Osmanlı aydınlarının bunu fark etmesi ve bu çerçevede ayakları yere basan politikalar geliştirmesi gereklidir. Ancak ortada uzun vadede değil tarih iklim koşulları göz önüne alındığında kısa dönemde bu müreffeh devrinin ciddi bir nitelik taşımadığını anlaşılmıştır. Nitekim büyük

Kitap Tanıtımı

Osmanlı orduları 1699'u beklemeden 16. yüzyılın sonlarında bile girdi-i savaflarda artık düümanı ezici bir üekilde ma-lup edemez hâle gelmemiü midir? Hiç kuüku yok ki bu devirlerde devlet kurumları oldukça sa-lam bir yapıya sahipti. Aksi takdirde bu devlet bir 300 yıl daha varlı-mı nasıl sürdürmüütür sorusu ciddi bir araütirmacıyı çok zor durumda bırakmaya yetebilir.

Ancak 17. yüzyıl da Osmanlı Devlet adamlarına ve aydınlarına (âlim) tehlike çanlarının çaldı-mı ciddi bir üekilde anlatmaya yetmemiü. Koçi Bey Risalesi bu noktada büyük bir boülu-unu oldu-unu ilgili herkese bildirmesine ra-men bizzat kendisi bu büyük boülu-u dolduramamı-tır. Bu boüluk her gelecek on yıllarda Avrupalıların lehine, Osmanlıların aleyhine geniülemeye devam etmiü.

Büyük Osmanlı Devleti'nin Batı'ya, tarihin gördü-ü bu en büyük medeniyete yenilgisinin, ilk kesin ve keskin iüareti 1699 yılında kendini göstermiü. Bu kesin iüaretin adı Karlofça Antlaşması'dır. Bu keskin viraj artık devlet içerisinde iülerin yolunda gitmedi-ini, hatta devletin Batı'nın onlarca adım gerisinde oldu-unu göstermeye yetmiü. Yetmeyen ise devlet adamlarının düüince mekanizmasından yeterince istifade edememesidir.

18. yüzyılın sonlarına do-ru Osmanlı Devleti açısından siyasi ve askerî geliümelerden farklı olarak daha belalı bir durum ortaya çıkmı-tı. Bu belanın adı da Sanayi devrimiydi. 16. yüzyılda Avrupa'da baülayan bilim rönesansından aüa-ı yukarı iki yüzyıl sonra, 18. yüzyılın ikinci yarısında hammadde kaynaklarına dayalı olarak ve münferit mucitlerin etkileriyle aslında büyük bir bilgi birikiminin sonucu olan birinci sanayi devrimi ortaya çıkmı-tır. Öncelikle øngiltere'nin bol kömürü, øskoçya ve Galler'den sa-lanan demir cevheri, James Watt'ın geliütirdi-i çift tesirli buhar makinesi, Besgemet'in yeni çelik üretim sistemi, John Kayl ve Crompton'un dokuma tezgâhları gibi önemli teknolojik yenilikler birinci sanayi devrimini açmı-tır. Di-er Batılı ülkeler de 1840'lardan itibaren hızla endüstrileüneye baülamı-lardır. Batılı ülkelerin dünya üzerindeki hâkimiyetleri bu bilim, teknoloji ve endüstriyel güçleri ile gerçekte miü.

Açıkça görüldü-ü üzere Batı medeniyeti dünyanın di-er bütün co-rafyalarında oldu-u gibi Osmanlı co-rafyası üzerindeki gölgesini de iyide iyiye hissettirmeye baülamı-tır. ønsan gücünün yerini makine gücünün alması ve bitmez tükenmez üretim gücünün her geçen gün daha da artması Batı'nın iütahını olabildi-ince kabartırken, dünyanın geri kalan co-rafyaları bu yeni medeniyetin pençesinde büyük sıkıntılar yaüayaca-ını ilerleyen tarihlerde görecekti. Gerçi günümüzde de bu sıkıntıların bitmedi-i hâlâ devam etti-ini belirtirsek yanlış bir saptamada olmayız. Bugün zengin petrol yataklarına sahip Arap co-rafyalarının -kimi zaman içlerinden çıktıkları ülkelerden bile daha kuvvetli yapılara sahip olan- dev enerji üirketlerinin kontrolünde oldu-u bugün herkes tarafından kabul edilmektedir. Dünyanın pek çok co-rafyası için bu tür örnekleri arttırmak mümkündür.

Hâl böyleyken Osmanlı Devleti için süreç karmaük bir hâle geliyordu. Bunlara ilave olarak sadece Osmanlı Devleti'ni de-il içinde birçok ulusu barındıran büyük devletler için bir di-er tehlike de Fransız øtilali'in bir sonucu olarak ortaya çıkan ve günümüzde dahi etkilerini sürdüren milliyetçilik ve ulusçuluk akımlarıydı. Ortaya çıkı-ında itibaren çok uluslu devletleri derinden etkisi altına almaya baülayan

Kitap Tanıtımı

milliyetçilik akımları imparatorlukların parçalanmasına neden olan en önemli amillerden biri olarak belirginleşti. Tarihi süreç içerisinde 19. yüzyılın ilk çeyreğinde meydana gelen Yunan ve Sırp isyanları, Batı ve Rus destekli olmakla birlikte ipe bu milliyetçilik akımlarımdan beslenmişti.

Bu yüzyılda daha sonraki süreçte yaşanan 1839 tarihli Tanzimat Fermanı, 1853 tarihli Kırım Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin borçlanması, 1856 tarihli Islahat fermanı, 1876 tarihli I. Mevritiyet, II. Abdülhamit dönemi siyasi hayat ve bu dönemde kaybedilen topraklar, Jön Türk hareketi ve bir Jön Türk hareketi olarak ortaya çıkarak çok önemli bir güç haline gelen İttihat ve Terakki Fırkası, II. Mevritiyet, Trablusgarp Savaşı'ndan başlamak üzere Millî Mücadele'nin sonuna kadar yapılan savaşlar, Cumhuriyet dönemi siyasi olayları ve girilen inkılap hareketlerinin tamamı... Bu gelişmelerin tamamında milliyetçilik ya da ulusçuluk akımlarının etkilerini göz ardı etmek mümkün müdür?

Milliyetçilik akımlarının sonucu olarak özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin çeşitli coğrafyalarında sürekli isyanlar çıkmı ve bu isyanları bahane eden İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya-Macaristan gibi ülkeler Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmışlardır. Örneğin bunlardan birinde 1876 yılında İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan ve Rusya bu dönemde Balkanlar'da çokça artmış tedhiş hareketlerinin ortadan kalkması için Osmanlı Devleti'ni bu coğrafyada ıslahat yapmaya zorlamak için 12 Aralık 1876'da kendi aralarında bir ön toplantı yapıp Osmanlı Devleti temsilcileriyle yapılacak üzere bir toplantı yapılmasına karar vermişlerdi. Görünen o ki ekonomik, askerî ve siyasal alanda dünyaya hâkim olan güçler Osmanlı Devleti'nin de iç işleri rahatlıkla karışmışlardır.

20. yüzyıla, temas edilen bu oldukça olumsuz şartlarda giren Osmanlı Devleti ve Türk milleti bu yüzyılın ilk çeyreğinde II. Mevritiyet'in ilanı, 31 Mart Olayı, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Mütareke Dönemi, Millî Mücadele ve Cumhuriyetin ilanı gibi devasa üoklarla karşılaşmaya devam etmiştir. Bir büyük devletin çöküşü ve yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu bu yüzyıl adına ülkede meydana gelen en büyük gelişmelerden biridir.

Yaşanan çok büyük savaşlar ve Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyet dönemine geçiş Türk düşünce dünyası ve toplumsal yapısında oldukça önemli değişimler yaratan gelişmelerdi. Keza bu hızlı dönüşümlerin düşünce ve halk düzeyinde aynı hızda olmadığını hatta bir kimlik bunalımı sorunun ortaya çıktığını rahatlıkla belirtebiliriz.

Nitekim Cumhuriyet döneminde Atatürk devri, ömet önü dönemi, Demokrat Parti iktidarı, 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül darbeleri, 1990'ların karanlık tarihi ve PKK sorunu, 2000'li yıllarda Ak Parti iktidarı ve faaliyetleri özellikle Türk siyasal yapısını hem ükillendiren hem de derinden de etkileyen dönemlerdir.

Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başlaması ve bu durumu tersine çevirebilmek adına girilen reform hareketleri ile Türk düşünce dünyası ile Türk siyasal yapısının gelişimi bugün hâlâ zihinleri zorlamaktadır. Çünkü ne Türk siyasal yapısı ne de Türk düşünce dünyası incelememizin hemen başında temas ettiğimiz üzere ufkunu Batı'nın

Kitap Tanıtımı

üfa-ında hâlâ başka bir noktaya taüyamamı'tır. Bu oldukça büyük bir sorun ve üzerinde tartışılması zaruri bir meseledir. Ne var ki bu alanda Türk literatürü kendini gerçekleütirebilmiü de-ildir. Sorun siyasal, ekonomik, sosyolojik, tarihî ve di-er alanlardaki düüncenin bu kadar önemli ve güçlü bir enerjiye sahipken Türkiye'de bugüne kadar gerekti-i kadar önemsenmemiü olmasında yatmaktadır.

Bununla birlikte Türkiye'de bugün düünce tarihi alanında yavaü da olsa bir uyanma evresi yaüanmaktadır. Çünkü düünce tarihi çalı'malarının gelecek konusunda en somut bilgileri sunaca-ı, tarihçiler arasında her geçen gün daha çok kabul görmektedir. Bu nedenle hemen her yıl bu alanda yapılan çalı'maların adedi ve bilgi yo-unlu-u artmaktadır. Bu bilgi büyük bir kalkınma hamlesi içerisinde bulunan Türkiye adına umut vericidir.

Nitekim yukarıda kısaca özetlemeye çalı'tı~ımız tarihsel süreç Metin Eriü tarafından yayımlanan *Osmanlıdan Günümüze Demokratikleüme Sürecinde Türk Siyasi Hayatı ve Kemalizm* adlı kitap çalı'masının da en genel bir özetidir. Eser yukarıda genel anlamda özetlemeye çalı'tı~ımız son dört yüz yıllık yenileüme hareketleri kendine sorun edinmiü ve yaüanılan sıkıntıları tarihî geliüm süreci içerisinde de-erlendirmeyi baüarabilmiü yen bir yayındır.

Yayıt bu yönüyle sadece Türk siyasal tarihi için de-il; Türk düünce tarihi için de yeni bir nefestir. Osmanlı Devleti'nden, Türkiye Cumhuriyeti'ne Türk siyasal hayatının yaüadı~ı süreci tatmin edici bir araütırmayla ortaya koyan Eriü, bir bütün hâlinde Cumhuriyet dönemin siyasal ve düüünsel yapısını da ayrıntılı bir üekilde irdelemiüür. Yazarın Cumhuriyet dönemi için üzerinde durdu-u en önemli düünce alanı kitabın baüı~ında da oldu-u gibi Kemalizm'dir.

Türk düünce tarihi ve siyasal yapısı için yeni bir ses olarak gördü-ümüz bu ilginç eserin tanıtım bültenin de üü bilgiler verilmiüür: “*ædeolojik saplantı sendromlarını bir taraf bırakacak olursak görülen, Osmanlı'nın gerileme-e baüladı~ını fark etti-i zaman diliminden itibaren öne çıkan kendi içinde dı~arıdan aktardı~ı geliümeleri öne çekerek ama üekilcilikte karar kılan bir hareket tarzıdır. Özellikle, bize göre, adından baülayan yanlışlık, de-iüümin ve geliümin müesseselerin alınmasıyla gerçekleüece-i görüüne ba-landı~ından, saplantılı olarak kültürel ve toplum yapılarındaki inanç farklılıklarının göz ardı edilmesine yol açmı~tır. Kaybedilen savaüların da verdi-i baskı ile üekilci de-iüüklü-ün ilk hedefinde askerî kurumlar olmuüü. Sonrasında hukuk, genel e-itim ve nihayet siyaset sahasındaki arayı~ların temelinde, derinli-ine tespitlerden çok, üekille ba-ıantılı çözümlerden medet umulacaktı. Esas itibariyle “Tepeden inme” bir arayı~tır ortaya konulan. Böylece seçkin azınlık, görüüleri ve inançları istikâmetinde, otoriteyle halkını ehlileütirirken demokrasi söylemini de dilinden düüürmeyecektir. Sözde yaüatılan demokrasinin ilk adımlarını atmak bile neredeyse yarım yüzyıllık bir zamana vabeste olacaktır. Sonrasında, yani bugün, hâlâ yaüanılan demokrasinin üekli müesseselerinden bir adım öte çıktı~ımızda partilerimizin bünyeleri ve tek adamlık sendromu dolayısıyla ne kadar demokrasi ile iç içe bulundu-umuzun tartışılabilir olması kaçınılmaz olacaktır.”*

Hiç kuüku yok ki sa-ılıklı bir düünce tarihi ya da onun bir alt kolu olan siyasal düünce tarihi yazımında eski devirlerden baülamak üzere Osmanlı tarihi ve Avrupa

Kitap Tanıtımı

tarihi baúta olmak üzere dünyanın çeúitli co-rafyalarında meydana gelen siyasi, sosyal, askerî ve ekonomik geliúmeleri akılcı bir biçimde de-erlendirmek ve odaklanılan konuyla birleútirilerek sentezler elde edilmelidir. Bu yönüyle yazarın eserinin baúarılı bir çalı'ma oldu-unu söyleyebiliriz. Ancak bütün olumlu yönlerinin yanı sıra kitapta bazı eksiklikler mevcuttur.

Yazar bu kitap çalı'masında gere-inden çok fazla baúlık açmı'tır. Bu durum okuyucunun dikkatini ciddi oranda da-ıttı~ı gibi bilimsel bir çalı'manın formasyonuna da uygunluk arz etmemektedir. Bu nedenle düüncelerin bu kadar ayrıntılı baúlıklar altında anlatılması yerine daha sistemli bir yol izlenmesi gerekirdi kanaati oluúmaktadır. Eserin tenkit edilmesi gereken bir di-er önemli noktası da tashih iúlemleri ba-lamındadır. Yapıtın özellikle son bölümlerinde çok sayıda tashih ve kelime hatası bulunmaktadır. Bu da eserin yayımlanmadan önce ciddi manada ikinci bir göz tarafından incelenmedi-ini göstermektedir.

Kitabın olası ikinci basımında yazarın bu noktalara nazar-ı dikkatini celb etmesi gerekti-i aúikârdır. Eserin ilerleyen dönemlerde yeniden gözden geçirilip baúlıkların daha düzenli da-ıtılması ve yazım hatalarının düzeltilmesi durumunda çok daha disiplinli bir çalı'ma olaca-ı ortadır.

Düünce tarihinin bütün dalları siyasal düünce tarihi, ekonomik düünce tarihi, sosyal düünce tarihi, felsefi düünce tarihi Türkiye'de birer bakir araútırma alanlarıdır. ınsanın gelece-ini en yakından ilgilendiren bu disiplinlerin Türkiye'de çok köklü bir mazisinin oldu-unu söylemek mümkün de-ildir. 20. yüzyıl baúlarında büyük araútırmacı Hilmi Ziya Ülken'le temelleri atılan bu araútırma alanı her geçen gün mühim aúamalar kaydetmektedir. Ancak Türkiye'de bu araútırma alanı hâlâ çok yetersizdir. Bir di-er ifadeyle kendini gerçekleştirilmekten çok uzaktır. Metin Eriú gibi yazarların kaleminden çıkan *Osmanlıdan Günümüze Demokratikleúme Sürecinde Türk Siyasi Hayatı ve Kemalizm* gibi eserler özelde siyasal düünce tarihinin genelde ise Türk düünce tarihinin kalkınması için atılan birer büyük adım olarak tasavvur edilemez mi?

Yenal ÜNAL*

* Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakóltesi, Tarih Bölümü Ö-retim Üyesi. iletim: yenalunal@yahoo.com.

Kitap Tanıtımı